

Адміністративно-правовий захист прав інтелектуальної власності

Необхідність створення в Україні ефективної системи охорони прав інтелектуальної власності обумовлена вимогами часу. Незалежною країна не може бути без повноцінного економічного розвитку, а розвинута незалежна економічна структура держави неможлива без державної політики захисту права інтелектуальної власності. Проголошений Україною курс на інтеграцію до Європейського Союзу і вступ до Світової організації торгівлі потребує забезпечення захисту прав на об'єкти авторських і суміжних прав та об'єкти промислової власності на рівні, який існує в економічно розвинених країнах.

Одним із завдань держави в цьому напрямі є не тільки проголошення, але й забезпечення реалізації прав інтелектуальної власності. Згаданий процес передбачає такі складові, як охорона, захист і гарантування. Підтвердження доцільності уживання терміну *забезпечення прав інтелектуальної власності* можна знайти безпосередньо в Конституції України, де у розділі 1 зазначено, що держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання.

Захист права інтелектуальної власності як суб'єктивного права, невід'ємного від особи, є запорукою та стимулом економічного і культурного розвитку держави. Досягнення винахідників, суб'єктів авторського та суміжних прав, підвищення їхнього добробуту є підґрунтям економічного розвитку держави і добробуту громадян, і тому обов'язок судової влади — вирішувати справи, дотримуючись чинного законодавства, та здійснювати судочинство, керуючись принципом верховенства права, до того ж на першому місці має бути саме охорона права власності і, як одного з його видів, права інтелектуальної власності.

Водночас проведений аналіз законодавчих актів дає можливість виділити певні чинники, які обумовлюють неефективність адміністративно-правової охорони прав інтелектуальної власності. До них можна віднести такі:

- права на об'єкти інтелектуальної власності не забезпечені належними засобами адміністративного характеру, що значно знижує дієвість загальнодержавного механізму охорони прав інтелектуальної власності, в якому адміністративно-правовий механізм посідає чільне,

ми б навіть сказали, — визначальне місце;

- наразі відсутні кваліфіковані працівники та органи спеціальної компетенції, до функціональних обов'язків яких входило би попередження і виявлення порушень права інтелектуальної власності, супроводження справ в адміністративних та інших інстанціях, у тому числі судових;
- гальмує правозастосовчий процес відсутність кодифікованого акту у галузі охорони інтелектуальної власності;
- недостатньо суворі санкції сприяють поширенню порушень прав інтелектуальної власності;
- не можна визнати дієвим адміністративний та судовий захист наданих прав;
- відсутня спеціалізація судів із розгляду справ про порушення прав інтелектуальної власності.

Щодо останнього зазначимо, що проведене узагальнення застосування судами законодавства у справах про адміністративні правопорушення у сфері інтелектуальної власності (ст.ст. 51-2, 164-9 КУпАП) засвідчило низький рівень захисту прав інтелектуальної власності як вітчизняних, так і зарубіжних суб'єктів права, твори яких використовуються на території України. Майже не вживаються заходи для з'ясування даних про суб'єкта права інтелектуальної власності, якого не повідомляють про порушення його прав. У більшості справ відсутні запити до Департаменту інтелектуальної власності Міністерства освіти і науки України щодо наявності в Україні організацій, які представляють інтереси вітчизняних та закордонних фірм. Це питання залишається поза увагою і під час адміністративного розслідування, і в ході судового провадження.

Хотіли б наголосити, що у науковій літературі здебільшого терміни «охорона» та «захист» отожднюють. І хоча у деяких дисертаційних дослідженнях робляться поодинокі спроби здійснити їх розмежування, на наш погляд, їх не можна визнати вдалими, за винятком роботи Р. Б. Шишки [1]. Корисність співвідношення даних понять виникає не лише через необхідність їхнього уточнення, але й має іншу, більш глибоку причину: від розуміння сутності цих понять залежить зміст

діяльності державних органів із забезпечення реалізації особою права на інтелектуальну власність.

Зауважимо, що окреслене нами жодним чином не торкається контексту питань права на захист і права на охорону, оскільки ми аналізуємо не саме право, а зміст і напрями діяльності із охорони, захисту і гарантування прав. Приміром, Р. Б. Шишка, хоча і наголошує на необхідності розмежування захисту права та його охорони, насправді аналізує право на захист, яке, на його думку, є самостійним суб'єктивним правом та включає в себе дві правомочності: право позитивної поведінки управненої особи і право вимагати відповідної поведінки від правозобов'язаної особи [1, 318-326].

До того ж право на захист розуміється як самостійне суб'єктивне право і реальна правова можливість, що виникає лише за порушення або оскарження останнього і реалізується в межах охоронних правовідносин [1, 134; 2; 3].

Така необхідність зумовлена закладеною у Конституції України апріорною нез'ясованістю цих понять, коли вони вживаються як синоніми. Зокрема, у ст. 55 Конституції України закріплено обов'язок держави **охороняти** (виділено мною — Я. С.) права і свободи людини, а також право індивіда звертатися за **захистом** (виділено мною — Я. С.) своїх прав до суду, Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, використовувати національні засоби захисту, а в разі їхньої неефективності — звертатися за захистом таких прав до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

Отже, виникає колізія, коли, з одного боку, держава має здійснювати *охорону*, натомість людина може звертатися до держави лише за *захистом*. Таким чином, очевидною є необхідність теоретично визначити зміст діяльності із адміністративно-правового захисту прав інтелектуальної власності.

У найбільш загальному плані можна стверджувати, що *захист* здійснюється лише щодо порушених прав, у той час як *охорона* має перманентний характер, і її завданням, передусім, є створення умов для реалізації цих прав. Кореспондує нашій думці позиція Н. І. Матузова, який вважає, що захист є моментом охорони, однією з її форм [4, 130–131].

Основна мета захисту полягає у необхідності негайно відновити порушене право, сприяти запобіганню порушень прав у майбутньому [5].

Більш детально з'ясовує відмінність захисту

від охорони український вчений Д. М. Бахрах, який, порівнюючи ці поняття, визначає в якості критерія момент порушення прав: до порушення прав діють заходи охорони, а після порушення — заходи захисту. За таких умов **охорона** — це *сукупність різних взаємопов'язаних між собою заходів, які здійснюються як державними, так і громадськими організаціями і спрямовані на попередження порушень, усунення причин, що їх спонукали, і таким чином сприяють нормальному процесу реалізації громадянами їх прав і свобод*. Відповідно, **захист** — *примусовий (по відношенню до зобов'язаної особи) спосіб здійснення суб'єктивного права, який застосовується в установленому законом порядку компетентними органами або самою правомочною особою з метою поновлення порушеного права* [6, 47].

Цікавим є те, що і в ЦК України встановлюється, що кожна особа має право на захист свого права у разі його порушення, невизнання чи оспорювання. Відтак, захист можна визнати наслідком порушення, невизнання чи оспорювання права або інтересу, який не суперечить принципам адміністративного законодавства.

Р. Б. Шишка з цього приводу зазначає: «Захист є доцільним тоді, коли є реальна загроза порушення прав інтелектуальної власності чи це порушення учиняється або уже учинено. У залежності від того обираються відповідні засоби впливу на порушника» [1, 321].

З такою позицією складно погодитись, адже автор, надмірно деталізуючи зміст захисту, фактично виходить за семантичні рамки цього терміна.

Потреба у захисті виникає тоді, коли вже буде створено той чи інший продукт інтелектуальної власності. Адже не можна здійснювати захист того, чого ще немає і що не існує. У цьому сенсі і відчувається неточність у розумінні Р. Б. Шишкою термінів «право на захист» і «захист права». Якраз перше передбачає існування права людини на захист власних прав та законних інтересів як іманентної категорії, у тому числі — і права на захист прав інтелектуальної власності. Водночас механізм захисту права співвідноситься із правом захисту як часткове і загальне, адже механізм є складовим елементом права на захист. У такий спосіб можна вийти на логічно несуперечливі судження, які лягатимуть в основу адміністративно-правових заходів, позаяк від їхнього визначення залежить спрямованість діяльності компетентних органів державної влади. І в цьому сенсі, на наш погляд, аналізована позиція Р. Б. Шишки є суперечливою, оскільки у нього одним визначенням охоплюються різнопорядкові поняття.

Адміністративно-правовий захист є складовою частиною загальноправового механізму захисту прав інтелектуальної власності. Стосовно захисту цих прав суд, відповідно до закону, може постановити рішення про:

- 1) застосування негайних заходів щодо запобігання порушенню права інтелектуальної власності та збереження відповідних доказів;
- 2) зупинення пропуску через митний кордон України товарів, імпорт чи експорт яких здійснюється з порушенням права інтелектуальної власності;
- 3) вилучення з обігу товарів, виготовлених або уведених в обіг з порушенням права інтелектуальної власності;
- 4) вилучення з обігу матеріалів, знарядь, які використовувалися переважно для виготовлення товарів з порушенням права інтелектуальної власності;
- 5) застосування разового грошового стягнення замість відшкодування збитків за неправомірне використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- 6) опублікування в засобах масової інформації відомостей про порушення права інтелектуальної власності та змісту судового рішення щодо такого порушення.

Також з метою запобігання порушенню права інтелектуальної власності та збереження відповідних доказів суд має право заборонити відповідачеві чи іншій особі вчиняти певні дії за наявності певних умов [7, 36], а саме:

- існування достатніх підстав вважати, що дана особа є порушником права інтелектуальної власності;
- зазначені дії стосуються виробництва, відтворення, розповсюдження, використання, а також транспортування, збереження або воло-

діння виробами (товарами);

- є достатні підстави вважати, що об'єкти інтелектуальної власності є контрафактними;
- зазначені дії вчиняються з метою випуску в обіг цих контрафактних виробів.

Якщо ж у діях порушника права інтелектуальної власності є ознаки правопорушення, за вчинення якого передбачено адміністративну відповідальність, компетентні органи мають вжити заходів для забезпечення вчиненого або можливого у майбутньому цивільного позову шляхом накладення арешту на:

- вироби (товари), щодо яких припускається, що вони є контрафактними;
- матеріали та обладнання, призначені для виготовлення і використання зазначених виробів;
- документи, рахунки та інші предмети, що можуть бути доказами вчинення дій, за які передбачено адміністративну відповідальність.

На наш погляд, **адміністративно-правовий захист права інтелектуальної власності** — це система активних адміністративних заходів, які застосовують компетентні органи державної влади, спрямована на поновлення порушеного права, усунення порушень права інтелектуальної власності, створення умов для покладання виконання обов'язку з відновлення порушеного права на порушника, також притягнення його до відповідальності.

Підтвердженням вірності нашого визначення є позиція М. Галянтича, що адміністративно-правовий захист здійснюється переважно у процедурній формі і становить зміст адміністративно-юрисдикційної діяльності державних органів, має тимчасовий характер і після досягнення своїх цілей трансформується в адміністративно-правову охорону [8].

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Шишка Р. Б. Охорона прав суб'єктів інтелектуальної власності у цивільному праві України: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03 / Роман Богданович Шишка. — Х., 2004. — 469 с.
2. Крашенинников Е. А. Интерес и субъективное право // Известия ВУЗов. Правоведение. — 2000. — № 3. — С. 133–141.
3. Гражданское право: Учебник: В 3 т. — Изд. 4-е, перераб. и доп. / Под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. — М.: Статут, 1998. — Т. 1.
4. Матузов Н. И. Правовая система и личность. — Саратов, 1987. — С. 130–131.
5. Головатий С., Довгерт А. та ін. Передмова до проекту Цивільного кодексу України // Українське право. — 1996. — № 2 (Спецвипуск). — С. 11.
6. Бахрах Д. Н. Административное право: Учебник. — М.: Изд-во БЕК, 1996.
7. Право інтелектуальної власності: схеми та роз'яснення: [навч. посібн.] / [О.В.Ієвіня, В. П. Мироненко, Н. В. Павловська та ін.]. — К.: КНТ, 2007. — 264 с.
8. Галянтич М. Адміністративно-правовий захист прав суб'єктів промислової власності // Інтелектуальна власність. — 2001. — № 1–2. — С. 14–17.

С. В. Ярошенко,
здобувач Київського національного університету
внутрішніх справ